

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фінансування вищої освіти є важливим питанням порядку денного різних країн, особливо в період дефіциту бюджету. Останнім часом все більше обговорюються ефективність фінансового механізму у сфері освіти, виявляються сильні та слабкі сторони національних систем фінансування в різних країнах, включаючи Україну. Відомі моделі фінансування, які використовуються державами-членами ЄС у різних пропорціях, підтримують посилення конкуренції між національними університетами у отриманні державних та приватних коштів на основі отриманих результатів.

Україна використовує змішаний тип фінансування вищої освіти, залучаючи як державні, так і приватні фонди. Але українська версія змішаного фінансування суттєво відрізняється від концепції її організації в інших країнах, особливо в тих, де сфера вищої освіти знаходиться на високому, якісному рівні. Крім того, в Україні ми можемо спостерігати неефективне використання бюджетних коштів, які не можуть надавати якісні освітні послуги. Достатній рівень бюджетного фінансування не є інвестиційним, тому не забезпечує модернізацію університетів та освіти загалом. А це в свою чергу гальмує розвиток освіти та країни.

Варто зазначити, що в Україні донедавна модель фінансування науки та освіти формувалася на основі історичного досвіду і мала маргінальний вигляд, оскільки не враховувала сучасних викликів впровадження передових досліджень проєктів. Останні законодавчі зміни дещо покращили правову базу надання освітніх послуг та досліджень, однак інституційні зміни ще мають бути продовжені з огляду на подальшу трансформацію системи фінансування [5].

Результатом посиленого залучення вищих закладів освіти до системи ринкових відносин є бажання збільшити прибуток. Варто зазначити, що залучення іноземних студентів впливає не тільки на матеріальне становище, а й на престиж, позитивний імідж та конкурентоспроможність вищої освіти. Так, залучення іноземних студентів має також стратегічні наслідки: формування та розвиток успішної міжнародної системи освіти; просування національної політики, культури, економіки та способу життя, які походять із іноземних студентів; це один із механізмів підвищення конкурентоспроможності економіки країни за рахунок працевлаштування найталановитіших іноземних випускників.

Існуюча система фінансування вищих закладів освіти починається з централізованого встановлення державою вартості освітніх послуг. Держава оцінює вартість навчання для одного студента на рік

приблизно 25 000 грн. Ця сума включає всі витрати, які, з точки зору держави, пов'язані з навчанням одного студента на рік, включаючи: заробітну плату вчителя, бібліотечний фонд, обладнання та відповідні витрати. Неефективність цієї моделі полягає в тому, що вартість навчання залежить від багатьох різних факторів, таких як – обрана студентом спеціальність, особливості університету, регіону. Наприклад, витрати, пов'язані з підготовкою студентів-інженерів та студентів-медиків, значно вищі, ніж витрати студентів культурології, журналістів, істориків. Крім того, кожен вищий заклад освіти вимагає капітальних вкладень в інфраструктуру, вартість яких може змінюватися залежно від специфіки університету. Не кажучи вже про норми амортизації медичних та технічних університетів. Наразі існує велика кількість державних вищих закладів освіти, які не мають можливості оновлювати матеріально-технічну базу, відповідно, якість освіти у цих закладах нижча, ніж це необхідно для підготовки конкурентоспроможного фахівця, не кажучи вже про компетентність та практику випускної практики.

Виходячи з цього, механізм визначення вартості навчання необхідно переглянути та відповідно змінити. У деяких розвинутих економіках університети, що фінансуються державою, самостійно встановлюють вартість навчання та ефективний засіб оптимізації поточних витрат державних вищих закладів освіти [6].

Згідно з [2], наприкінці 2019 року Уряд України ухвалив рішення про розподіл коштів державного бюджету між вищими закладами освіти відповідно до чітких критеріїв цього розподілу. Таким чином, з 2020 року ВЗО отримуватимуть фінансування відповідно до показників їх діяльності за минулий період. Серед показників, за якими розподіл коштів державного бюджету між вищими закладами освіти є такі [1]: масштаб діяльності університету; контингент; регіональний коефіцієнт; позиції в міжнародних рейтингах; сума коштів на дослідження, які університет залучає за рахунок ділових або міжнародних грантів. За цим розподілом у 2020 році такі університети, як: Київський політехнічний інститут І. Сікорського, Львівська політехніка, Харківський політехнічний інститут, Сумський державний університет, Ужгородський національний університет отримали збільшення фінансування. Варто зазначити, що з 2021 року до вищезазначених показників додається ще один – працевлаштування випускників. Згідно з проєктом Державного бюджету на 2021 рік, загальні видатки на освіту заплановані у сумі 174 млрд грн або 3,9% очікуваного ВВП [2], що на 34 млрд грн більше, ніж у 2020 році.

Вивчення практики діяльності досліджуваних ЗВО дозволило визначити категорії альтернативних джерел забезпечення фінансування діяльності ЗВО в умовах їх фінансової автономії. Зокрема, такі джерела включають дві основні групи, що ґрунтуються на статусі такого фінансування та правових підставах для його реалізації:

1) розробка та реалізація проектів фінансування бізнесу для вільної економічної діяльності (створення цільового фонду, програми постійного спонсорства в форматі безкоштовного економічного фінансування в загальних та окремих відділах);

2) участь ЗВО у грантових програмах (гранти міжнародних організацій та програми спільного грантового фінансування, гранти неурядових організацій та фондів, державні гранти та гранти інших органів влади).

Виявлення таких альтернативних джерел фінансування позаштатної діяльності дозволило далі визначити перелік переваг та ризиків такого фінансування для вільної економічної діяльності, а також аналітичні показники, які можуть бути враховані керівництвом вільної економіки при прийнятті рішення про використання джерел фінансування [7].

Фінансування вищої освіти в умовах ресурсного обмеження та збільшення обсягу вищої освіти є однією з проблем у всіх європейських країнах, а також у країнах, що розвиваються.

Основними загрозами ефективному функціонуванню ЗВО є проблеми загального розвитку, а також фінансові. На основі методу аналізу ієрархій загрози класифіковано за ступенем ризику (від найнижчого до найвищого): дисбаланс джерел фінансування (значна поширеність частки держави); непослідовність позицій науковців та політиків щодо подальшого розвитку вищої освіти; відсутність чіткої стратегії фінансування ЗВО; відокремлення навчання від практики; моральна та фізична амортизація основних засобів та нематеріальних активів; низький рівень інтернаціоналізації та академічної мобільності; перенасичення ринку праці випускниками-позаштатниками; відставання якості освіти від освітніх систем розвинених країн; недостатнє фінансування інноваційних потреб та розвиток науково-педагогічного потенціалу; низький рівень підготовки випускників -фрілансерів; 6) відносно уповільнення розвитку освіти порівняно з швидкою модернізацією суспільства; невідповідність статусу «бюджетної установи» як суб'єкта господарської діяльності принципам ринкової економіки;

конкуренція із закордонними ЗВО у залученні абітурієнтів.

ЗВО постійно шукають додаткові джерела фінансування власних потреб для сталого розвитку, що є визначальним чинником забезпечення їх конкурентоспроможності [4].

Висновок. Отже, фінансуванню вищої освіти в Україні характерно, перш за все, актуальність необхідності забезпечення реальної, а не просто декларованої фінансової автономії, оскільки це дозволить вільно самостійно розподіляти кошти, створювати конкурентне середовище для підвищення якості навчання шляхом саморегуляції, свободи встановлення плати за навчання тощо. Водночас враховуючи досвід ЄС потрібно враховувати, що навіть за високого ступеня фінансової автономії державне фінансування залишається найважливішим джерелом фінансування значної кількості університетів за допомогою альтернативних форм. Тому, по-друге, необхідно змінити систему державного фінансування та оптимізувати саму її модель.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Більше грошей – сильнішим. МОН опублікувало розподіл держфінансування університетів у 2020 році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bilshe-groshej-silnishim-mon-opublikuvalorozpodil-derzhfinansuvannya-universitetiv-u-2020-roci>.

2. Державний бюджет – 2021: що чекає освіту? URL: <https://osvita.ua/news/76734>.

3. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України № 1146–2019-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#top>.

4. Вітренко Л. О. Механізм фінансування закладів вищої освіти державної форми власності в Україні: автореферат дис. канд. екон. наук, Чернігівський нац. технологічний ун-т, Чернігів, 2019.

5. Попович Л. О. Аналіз сучасного стану фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23, № 2. С. 37–42.

6. Кладченко М. В. Напрями розвитку системи фінансового забезпечення державних ЗВО України. *Інвестиції: практика та досвід: Аналіз. Прогнози. Коментар*. 2019. № 12. С. 88–93.

7. Павлушенко Т. О. Економічний аналіз фінансування державних закладів вищої освіти: автореферат дис. канд. екон. наук. Житомир, 2019.